

Dokument nr. 8:45.

(1998-99)

Forslag fra stortingsrepresentantene Per Sandberg, Per Roar Bredvold og Siv Jensen om nedsettelse av et offentlig utvalg for å gjennomgå bruken av sakkyndige i barnefordelingsaker.

Til Stortinget.

Bakgrunn

Forslagsstillerne fremmer med dette forslag om at det nedsettes et offentlig utvalg som skal gjennomgå alle sidene ved bruk av sakkyndige i barnefordelingsaker fordi det etter forslagsstillernes mening har utviklet seg en uheldig praksis på dette området.

Utgangspunktet ved fordeling av omsorgsretten til barn er «barnets beste». Dette er fastslått i lov om barn og foreldre (barnelova) § 34 tredje ledd, fjerde punktum. Dette gjelder i de tilfeller hvor det er retten som skal avgjøre hvor barnet skal bo. Dette skjer kun i de tilfeller hvor foreldrene ikke blir enige seg i mellom om en omsorgsdeling.

Forslagsstillerne har sett mange eksempler på at bruk av sakkyndige i slike saker virker mot sin hensikt og kan være direkte skadelig både for barn og foreldre. Det er derfor på tide at denne ordningen tas opp til vurdering.

Forslagsstillerne mener endringene i barneloven av 1995 sammen med NOU 1995:23 er basert på grunnholdningene i barneloven av 1956. Verken ny barnelov eller NOU'en tar høyde for kunnskaper om forholdet mellom barn og foreldre etter samlivsbrudd, tilpasset de siste tiårs endrede familiemønster. Teorien om at barn etter samlivsbrudd «plutselig» bare har en foreldreperson, har rådet lenge nok i norsk retts- og forvaltningspraksis.

Et grunnleggende spørsmål er altså om barn bare har en såkalt psykologisk forelder. Så vidt vi kan se, finnes ingen oppdatert faglig fremstilling på norsk om dette og andre sentrale faglige spørsmål. Kapitlet «Brutte hjem» i «Lærebok i barnepsykiatri» (Sommerschild & Grøholt 1989) synes bare å videreføre 1950-årenes eneforelderteori. De unnlater å gi råd om hvor overordentlig viktig det er for barna å ha fortsatt god kontakt med begge foreldrene, unnlater å drøfte nyere forskning om felles omsorg, unnlater å drøfte det såkalte «status quo», unnlater å advare mot konsekvensene av omsorgssabotasje, og nevner overhodet ikke foreldrehatsyndromet.

Når faglig foreldet eneforeldreteori nyttes som kunnskapsgrunnlag for en like foreldet barnelov, fø-

rer det i ytterste konsekvens til krig mellom foreldre, og derved til unødige psykiske lidelser hos et stort antall foreldre og barn hvert år. Det er ikke rart at den amerikanske psykologiprofessoren Robyn Dawes er oppgitt over sin egen yrkesgruppe, jfr. boken «House of Cards - Psychology and Psychotherapy Built on Myth» (1994). Han oppfordrer til å basere profesjonen på forskningsbasert kunnskap, og sier bl.a.:

«... Hvis du er blitt pålagt å oppsøke psykolog i forbindelse med en rettsavgjørelse, kom rolig med en innvendig mot testen og be om en senere avtale. Konsulter så øyeblikkelig en advokat, og vis ham referansene i denne boken eller den mye mer utførlige referanselisten i Jay Ziskins og David Fausts (1988) trebindsverk...»(Dawes s. 153).

Hvorfor bør ordningen med bruk av sakkyndige kritisk gjennomgås?

Forslagsstillerne har sett mange tilfeller hvor bruken av sakkyndige har ført til negative konsekvenser i barnefordelingsaker. Noen av disse er:

Bidrar til å forsinke saken

En forutsetning for at man skal involvere en sakkyndig i en barnefordelingssak er at det gjøres et grundig arbeid. Dette innebærer at en sakkyndig i dag bruker fra 30 til 50 timer i gjennomsnitt til å utarbeide en rapport. I en slik rapport forutsettes det at man har flere separate samtaler med familiemedlemmer. Det betyr at utarbeidelsen av en slik rapport vil ta flere uker og i mange tilfeller måneder. I enkelte tilfeller har det tatt 3 måneder fra den sakkyndige ble utpekt og til rapporten har blitt levert. Dette viser at disse sakene kan bli uforholdsmessig forlenget fordi man venter på en sakkyndig rapport.

Rapportene skaper konflikter istedenfor samarbeid

Sakkyndige rapporter fører ofte til at den eksisterende konflikten mellom foreldrene blir ytterligere tilspisset. Mange foreldre bruker rapportene til å finne argumenter mot den andre, og ofte kommer det frem opplysninger i rapporten som ingen av dem vis-

ste om fra før. Her må man huske på at den sakkyndige kommer inn i saken for å finne ut hvem av foreldrene som er best egnet til å ha omsorgen for barnet. Dette gjør at den sakkyndige blir veldig fokusert på en deling istedenfor å finne frem til løsninger hvor begge foreldre har et likt ansvar. Erfaringen viser at foreldrene blir mer konfliktorienterte når disse rapportene blir fremlagt. Dette er uheldig for den part som den skal tjene, barnet.

Kostnadskrevene

Det er i dag en stor variasjon i de honorarer som betales. I bakgrunns materialet for en undersøkelse varierte regningene fra kr 7 000 til kr 54 000 for sakkyndigarbeid i en sak i laveste rettsinstans. Gjennomsnittlig koster en sak med to sakkyndige ca. kr 15 000 for første rettsbehandling. Dersom man regner med at 20 pst. av skilsmisessakene ender i retten som tvistemål om barna, vil dette utgjøre 1 400 tilfeller pr. år. Dette utgjør totalt et meget stort millionbeløp pr. år. Dette er kostnader som det offentlige betaler. Det virker som om det offentlige er lite villige til å være kritiske til hva disse midlene går til. Dette fører til at de som arbeider med denne typen saker blir svært avhengige av det offentlige og at disse legger svært mye inn på å få beholde denne inntektskilden.

Saken kan belyses godt uten bruk av sakkyndige

De barnefaglige sakkyndige skal på få timer beskrive en hel familie, ofte en familie som er på et hav av opprørte følelser. I tillegg er foreldrene kommet ulikt i prosessen med samlivsbruddet. De er således klart ikke representative for sin funksjon som normale foreldre, og barna er også sterkt preget av situasjonen. Foreldrenes egentlige ressurser får en bedre greie på ved å snakke med mennesker som har vært i nærkontakt med foreldre og barn over lengre tid, som slekt, venner, naboer, barnehagepersonale, lærere og lignende.

Forskningsresultater om bruken av sakkyndige

I Norge foreligger det lite systematisk evaluering av sakkyndiges arbeid. Man har lite forskning som tar for seg hvordan det går med familiene etter at rådene og rapportene er gitt av de sakkyndige. Selv om det er foretatt lite forskning på dette temaet i Norge er det foretatt en del forskning internasjonalt om dette. I tillegg brukes det lite kritisk psykologi i utdanningen av psykologene, slik at faglige motforestillinger mot denne virksomheten ikke kommer frem.

Det finnes nå mange vitenskapelige primærarbeider mht. forholdet barn/foreldre etter samlivsbrudd. De gunstigste er langtidsstudier og/eller dybdeundersøkelser med mange overlappende parametre i studiet av barna og hvordan de greier seg på skolen, i na-

bolagets sosiale miljø, hvordan de trives hjemme, hos besteforeldre osv., etter samtaler med og undersøkelser av barna selv, og samtaler med begge foreldrene, lærere, barnehagepersonell m.fl. Det er den amerikanske faglitteraturen som fører an. I tillegg til Warshaks bok vil vi nevne klassikeren Wallerstein & Kellys «Surviving the break-up» (1980). Av skandinavisk faglitteratur i bokform trekker vi frem Bente og Gunnar Öbergs bøker «Skiljas, men inte från barnen» (1987/1991) og «Pappa, se mig! Om förnekade barn och maktlösa fäder» (1992). Av norske bøker nevner vi Ramfjord Haalands «Familien etter skilsmissem. Erfaringer med delt omsorg» (1988), Sæbo Jahrs «Til barnets beste. En pilotundersøkelse om psykologer som sakkyndige i barnefordelingssaker» (1988) og Levins «Stefaren - variasjon og mangfold» (1994).

Det er talende for det norske fagmiljøet at selv i nevnte NOU er for eksempel de to eneste bøkene på norsk som omtaler psykologer i barnefordelingssaker, utrolig nok utelatt, nemlig Sæbø Jahr (1988) og Næss og Undersruds «Barnefordeling ved separasjon og skilsmisse» (1987).

Videre kan nevnes: Jay Ziskin: 1997 supplement to Coping with Psychiatric Psychological Testimony, Law and Psychology press, Los Angeles California. Robin Dawes: House of cards, Free Press, New York. B. Bricklin: Data-Based Tests in Custody Evaluations. Margaret A. Hagen: Whores of the court, The Fraud of Psychiatric Testimony and the Rape of American Justice, Regan Books, USA, 1997.

Forslagsstillerne vil foreslå at et offentlig nedsatt utvalg bl.a. får som mandat å ta for seg dette internasjonale forskningsmaterialet i sitt arbeid med å gjennomgå bruken av sakkyndige.

Sakkyndige har liten bakgrunn i rettspsykologi

Som tidligere nevnt er barnefordelingssaker svært opprivende for de som er involvert. Dette gjelder både for barna, foreldrene og for eventuelle vitner.

Da kreves det stor innsikt i rettspsykologi for de som skal vurdere deres uttalelser. I dag har psykologene liten bakgrunn i dette. Psykologstudiet er i dag veldig innrettet mot klinisk psykologi, og psykologene vil da benytte seg av denne kunnskapen i barnefordelingssaker på i utgangspunktet friske mennesker. Psykologene er trent til å studere et menneskes sinn. Det betyr at de blir «klinisk» orientert også i denne typen saker som i utgangspunktet kun har noe med mellommenneskelige relasjoner å gjøre. Dette er svært uheldig fordi dette bidrar til at det blir satt konfliktskapende «merkelapper» på foreldrene eller barna. Psykologer har ingen formell utdanning for dette arbeidet. Det er den enkeltes yrkespraksis som er avgjørende for hvor kvalifisert man er til å utføre denne typen oppgaver. Loven sier ingenting om krav

til praksis, enhver som er godkjent psykolog kan oppnevnes som sakkyndig. I tillegg til manglende grunnutdanning, kan man heller ikke i vesentlig grad dra formell nytte av mer erfarne kollegers tidligere arbeid, idet tidligere uttalelser er taushetsbelagte. Det finnes i dag heller ingen obligatorisk etterutdanning for psykologer som arbeider med disse sakene. I en slik etterutdanning ville det være viktig at det ble undervist i metode i rettspsykologien, i vitnepsykologi og i hvordan man skal tolke observasjoner. Dersom en slik etterutdanning innføres så må det sørges for tilstrekkelig kvalitetssikring og at det er en ekstern faglig kontroll med den. Et neste spørsmål er om det skal innføres en autorisasjon for sakkyndige. Dette er spørsmål som det offentlig nedsatte utvalget må ta stilling til.

Dommerne blir for avhengige av de sakkyndige

Mange dommere innhenter hjelp fra sakkyndige på dette området fordi de selv føler at dette er et vanskelig område å arbeide på. Med den faglige tyngden mange sakkyndige har vil deres vurderinger lett binde retten unødvendig mye opp. Det kreves stor kritisk evne og stor faglig tyngde hos dommerne når de skal vurdere den rapporten som den sakkyndige kommer med. Mange dommere er svært forsiktige med å stille spørsmål ved de konklusjonene som de sakkyndige presenterer. Noe som vanskeliggjør en kritisk vurdering er at de sakkyndige ofte benytter seg av faguttrykk og termer som er svært vanskelige selv for jurister å forstå. For da å ikke blottstille sin egen ufullstendighet er mange dommere da veldig forsiktige med å stille kritiske spørsmål til den sakkyndige. Det er også vanskelig og kostnadskrevende for partenes advokater å få stilt den sakkyndiges uttalelser i et kritisk søkelys. Dette fører derfor til at den sakkyndige kan få en uforholdsmessig stor påvirkning på utfallet av saken fordi det er ingen som går imot rapportene. Slik systemet fungerer med bruken av sakkyndige i dag kan det lett bidra til en ansvarsfraskrivelse fra domstolens side. Domstolene skyver de sakkyndige foran seg i saker som kan virke vanskelige. Psykologi er heller ingen eksakt vitenskap og det har vist seg i en del saker at sakkyndige rapporter blir slaktet av andre sakkyndige som har fått i oppdrag å gjennomgå rapporten for en av partene. Forslagsstillerne har sett mange eksempler på rapporter hvor to forskjellige tilsynelatende kvalifiserte sakkyndige har kommet til forskjellige konklusjoner. Dette bidrar ikke til at troverdigheten rundt sakkyndige rapporter blir hevet. Rettssikkerhetsmessig sett er det tvilsomt om denne sterke innflytelsen som de sakkyndige har fått på rettsvesenet er heldig.

Forholdet til NOU 1998:17 om barnefordelingssaker

Forslagsstilleren er klar over at det i denne NOU er behandlet forhold som angår bruk av sakkyndige i barnefordelingssaker. Utvalget som har utarbeidet denne NOU har imidlertid ikke gått kritisk inn på de sakkyndiges rolle i barnefordelingssaker. Forslagsstilleren ønsker at det nedsettes et offentlig utvalg som har som mandat å sette seg godt inn i de sakkyndiges rolle, og samtidig ser på om deres medvirkning i disse sakene er nødvendig. En slik utredning vil være et godt supplement til NOU 1998:17.

Konklusjon

Som vist i dette dokumentet foreligger det mange tungtveiende momenter som taler for at det foretas en kritisk gjennomgang av bruken av sakkyndige i barnefordelingssaker. En slik gjennomgang må foretas av et offentlig nedsatt utvalg som får i mandat å se kritisk på denne virksomheten og komme med forslag til hvordan dette arbeidet bør organiseres i fremtiden, om det bør innføres en obligatorisk etterutdanning for sakkyndige og om de sakkyndige bør ut av denne typen saker slik at rettsvesenet selv tar seg av disse sakene uten hjelp av sakkyndige. Et slikt utvalg bør nedsettes så bredt som mulig slik at både de sakkyndiges representanter og de grupper som er kritiske til deres virksomhet får delta. Mye kan tyde på at de sakkyndige har infiltrert rettssystemet på en måte som de færreste er klar over. I denne sammenheng er det et grunnleggende spørsmål som må stilles: Er dette heldig - og i tilfelle ja, for hvem? Mye tyder på at de sakkyndige har blitt en betydelig maktfaktor i det norske rettssystemet og de har en meget stor påvirkningsmulighet til å styre dommerens konklusjoner. Dette gjelder ikke bare i barnefordelingssaker, men også i mange andre typer saker. Det er nå derfor på tide med en grundig gjennomgang av deres rolle i det norske rettssystemet.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

Stortinget ber Regjeringen nedsette et utvalg som får som mandat kritisk å gjennomgå alle sider ved bruken av sakkyndige i barnefordelingssaker, herunder å komme med forslag til fremtidig organisering og vurdere om denne ordningen bør falle helt bort. Utvalget må også vurdere hvorvidt det bør innføres en obligatorisk etterutdanning for sakkyndige og komme med forslag til hvordan denne eventuelt bør organiseres.